JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614 **MAARIFA YA JAMII**

Muda: Saa 3 **MAJIBU** **Mwaka: 2015**

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org
TETEA

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

1. (a) Eleza kwa kifupi dhana ya "vitangulizi vya ukoloni."

Vitangulizi vya ukoloni ni watu au taasisi zilizotangulia kufika Afrika kabla ya wakoloni rasmi na kusaidia kuweka mazingira wepesi kwa ukoloni kuingia na kutawala. Wao waliandaa fikra, utamaduni, imani, miundombinu na taarifa za maeneo kwa ajili ya maandalizi ya utawala wa kikoloni.

(b) Bainisha vitangulizi vitatu vya ukoloni katika Afrika.

Wapelelezi – Hawa walichunguza maeneo ya Afrika kwa lengo la kujua rasilimali, hali ya kijiografia, tabia za watu na fursa za kiuchumi kabla ya wakoloni rasmi kuingia.

Wamisionari – Walieneza dini ya Kikristo, kupunguza ushawishi wa mila za Kiafrika, kufundisha maadili ya utii na kuwaandaa watu wa Afrika kupokea utawala wa wageni kwa amani.

Wafanyabiashara – Walikuja kutafuta masoko ya bidhaa kutoka Ulaya na malighafi kutoka Afrika, hivyo kuweka msingi wa uchumi wa kikoloni.

2. Bainisha sababu nne zilizofanya kuanzishwa kwa utawala wa kikoloni katika Afrika.

Kuhitaji masoko ya bidhaa za viwandani kutoka Ulaya baada ya mapinduzi ya viwanda kulisababisha Ulaya kutafuta soko Afrika.

Kutafuta malighafi kama madini, mafuta ya mawese, pamba, mbao na mazao mengine ya viwandani kutoka Afrika.

Kutaka maeneo ya kuhamishia watu wao kutokana na msongamano wa watu Ulaya na mashinikizo ya kijamii.

Shindano la kisiasa na kijeshi kati ya mataifa ya Ulaya kujionyesha kuwa na nguvu zaidi kwa kuwa na maeneo mengi ya kikoloni.

3. Eleza kwa kifupi aina nne za athari za mizunguko ya dunia.

Mizunguko ya dunia husababisha kutokea kwa mchana na usiku. Dunia huzunguka mhimili wake kwa muda wa saa 24 na kufanya sehemu ya dunia iwe na mwanga wa jua huku nyingine ikiwa gizani.

Mizunguko ya dunia husababisha mabadiliko ya majira kama vile majira ya masika, kiangazi, kipupwe na vuli kutokana na mizunguko ya dunia kuzunguka jua.

Mizunguko husababisha tofauti ya saa kati ya maeneo mbalimbali kulingana na umbali kutoka mstari wa Greenwich.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Huathiri mzunguko wa hewa na mikondo ya bahari kutokana na nguvu ya mzunguko wa dunia (Coriolis effect), hivyo kuathiri hali ya hewa na tabianchi.

4. Badilisha vipimo vya ramani vifuatavyo kuwa katika sentensi ukitumia kilometa.

(a) 1:25,000,000 → Sentensi: 1 sentimita kwenye ramani inawakilisha kilometa 250,000 ardhini.

(b) 1:200,000 → Sentensi: 1 sentimita kwenye ramani inawakilisha kilometa 2 ardhini.

5. Bainisha changamoto nne zinazoukabili Umoja wa Afrika hadi sasa.

Kukosekana kwa mshikamano thabiti kati ya nchi wanachama kutokana na tofauti za kisiasa na kiuchumi.

Migogoro ya kisiasa na kivita ndani ya nchi wanachama ambayo huchelewesha utekelezaji wa ajenda za maendeleo.

Ufadhili mkubwa kutoka nje ambao huathiri uhuru wa maamuzi ya Umoja wa Afrika kutokana na masharti ya wahisani.

Miundombinu duni inayokwamisha ushirikiano wa kibiashara, mawasiliano na usafirishaji miongoni mwa nchi wanachama.

6. Toa tathmini fupi ukionyesha mambo manne yanayobainisha umuhimu wa mkutano wa Berlin kwa mataifa ya Ulaya uliofanyika mwaka wa 1884/1885.

Mkutano uliwapa mataifa ya Ulaya haki ya kugawa Afrika kati yao kwa njia ya kidiplomasia bila kushirikisha Waafrika.

Uliwezesha usimamizi wa maeneo ya Afrika kwa urahisi na kuzuia migogoro ya moja kwa moja kati ya mataifa ya Ulaya.

Ulianzisha mchakato wa kuimarisha ukoloni barani Afrika kwa kuweka taratibu za utawala wa maeneo waliyopewa.

Ulifanya Afrika kuwa chanzo rasmi cha rasilimali kwa maendeleo ya viwanda Ulaya na kubadilisha mwelekeo wa maendeleo ya Afrika.

7. Eleza kwa ufupi sifa nne zinazobainisha mfumo wa uzalishaji wa ujima.

Kazi hufanyika kwa ushirikiano wa wanajamii wote bila mgawanyo wa tabaka kati ya tajiri na maskini.

Hali ya umiliki wa ardhi, mifugo na rasilimali nyingine ni wa kijumuiya, hakuna mtu mmoja anayeweza kumiliki peke yake.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Zana za kazi ni rahisi na hutegemea nguvu za binadamu zaidi kuliko teknolojia ya kisasa.

Kazi ya uzalishaji haifanywi kwa lengo la faida bali kwa matumizi ya jamii nzima.

8. Elezea kwa kifupi vipengele vinne vya tabia nchi.

Halijoto – Kiwango cha joto katika eneo fulani. Huathiriwa na latitudo, mwinuko na umbali kutoka baharini.

Unyevu – Ni kiasi cha mvuke wa maji hewani. Huweza kusababisha mvua au kubeba joto hewani.

Mvua – Ni maji yanayoanguka kutoka angani. Kiasi cha mvua huonyesha aina ya tabia nchi ya eneo.

Upepo – Ni mwendo wa hewa kutoka eneo la shinikizo kubwa kwenda eneo la shinikizo dogo. Husaidia kuleta mabadiliko ya hali ya hewa.

9. Orodhesha na kuelezea kazi za vipengele vyovyote vinne muhimu vya ramani.

Kipimo – Kinaonesha uwiano kati ya umbali halisi na umbali kwenye ramani na kusaidia kufanya hesabu za umbali.

Legenda – Hueleza maana ya alama zote zilizotumika katika ramani ili kusaidia usomaji wake.

Alama ya kaskazini – Husaidia kuelewa mwelekeo wa ramani na mwelekeo wa maeneo mengine yaliyomo ndani ya ramani.

Jina la ramani – Huelezea eneo ambalo ramani hiyo inawakilisha, mfano "Ramani ya Mkoa wa Dodoma".

10. Bainisha athari nne za ufugaji holela katika mazingira ya Tanzania.

Huchochea mmomonyoko wa udongo kutokana na mifugo kuharibu nyasi na kuacha ardhi wazi.

Husababisha upungufu wa maji kwa sababu mifugo mingi hutumia maji mengi kutoka vyanzo vya asili.

Huongeza migogoro kati ya wafugaji na wakulima kwa kuwa mifugo huvamia mashamba na kuharibu mazao.

Huchangia uharibifu wa misitu na vichaka wakati wafugaji wanapotafuta maeneo ya malisho.

SEHEMU B (Alama 30)
Jibu swali moja (1) kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

11. “Shughuli za kibinadamu ndiyo pekee huathiri tabia nchi ya eneo.” Jadili.

Ingawa shughuli za kibinadamu zina athari kubwa kwa tabia nchi, si kweli kwamba ndizo pekee zinazoathiri tabia nchi ya eneo fulani. Zipo sababu za kiasili ambazo pia zinaathiri tabia nchi.

Shughuli za kibinadamu kama ukataji wa miti kwa ajili ya kilimo na ujenzi husababisha ongezeko la joto duniani kwa kuwa miti husaidia kufyonza gesi ya kaboni dioksidi ambayo ni gesi joto.

Uchomaji wa mafuta ya kisukuku kama makaa ya mawe, gesi asilia na mafuta ya petroli husababisha utoaji wa gesi zinazochangia ongezeko la joto duniani, hivyo kubadilisha tabia nchi.

Uchafuzi wa mazingira kwa kemikali kutoka viwandani na kilimo husababisha mvua yenye asidi, jambo linaloharibu udongo, mimea na viumbe hai.

Hata hivyo, tabia nchi huathiriwa pia na sababu za kiasili kama mzunguko wa dunia unaosababisha mabadiliko ya majira, mikondo ya bahari inayoathiri mvua, na milipuko ya volkano inayobadilisha hali ya anga kwa muda mrefu.

Kwa hivyo, ingawa shughuli za kibinadamu zina mchango mkubwa katika kuathiri tabia nchi, si sababu pekee. Mambo ya kiasili pia yana mchango mkubwa katika mabadiliko ya tabia nchi.

12. Tathmini madhara matano yanayotokana na uchimbaji wa madini katika Afrika Mashariki.

Uchafuzi wa vyanzo vya maji – Uvunaji wa madini hutoa kemikali hatarishi kama zebaki na cyanide ambazo huingia kwenye mito na ziwa, na kusababisha madhara kwa viumbe wa majini na afya za binadamu.

Uharibifu wa ardhi – Uchimbaji wa madini hufanyika kwa kuchimba mashimo makubwa ardhini, hali inayoacha mashimo hatari, kuongeza mmomonyoko wa udongo na kufanya ardhi isiwe na rutuba kwa matumizi ya kilimo.

Uhamishaji wa jamii – Uchimbaji wa madini hupelekea watu kuhamishwa kutoka kwenye maeneo yao ili kupisha migodi, jambo linalosababisha kupoteza makazi na maeneo ya shughuli zao za kiuchumi.

Kuongezeka kwa migogoro ya kijamii – Uchimbaji wa madini mara nyingi husababisha migogoro kati ya wawekezaji na wenyeji kuhusu fidia, ajira, na manufaa ya madini yanayopatikana katika eneo lao.

Uharibifu wa mazingira – Uchimbaji wa madini husababisha ukataji wa miti, uharibifu wa misitu, na kuongezeka kwa hewa chafuzi zinazotoka viwandani na mitambo ya uchimbaji.

Kipengele II: Historia

13. Eleza tofauti tano kati ya Mfumo wa Zama za Mawe na mfumo wa Zama za Chuma.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Zama za Mawe zilihusisha matumizi ya mawe yasiyosindikwa kama zana za kazi, wakati Zama za Chuma zilihusisha matumizi ya vyuma vilivyoyeyushwa na kusafishwa kwa ajili ya kutengeneza zana imara.

Katika Zama za Mawe, watu walitegemea uwindaji na kukusanya matunda kwa ajili ya chakula, ilhali katika Zama za Chuma watu walihamia kwenye kilimo cha kudumu kwa kutumia zana za chuma.

Makazi ya Zama za Mawe yalikuwa ya muda mfupi kwa sababu watu walihamahama wakitafuta chakula, lakini katika Zama za Chuma watu walianza kujenga makazi ya kudumu kutokana na kuimarika kwa kilimo.

Zama za Mawe zilihusisha biashara ndogo ya kubadilishana mali, wakati Zama za Chuma ziliwezesha biashara ya mbali kwa kuwa vyuma vilitumika kutengeneza sarafu na bidhaa bora zaidi.

Katika Zama za Mawe, jamii zilikuwa na mgawanyiko mdogo wa kazi, ilhali katika Zama za Chuma, kulikuwa na utaalamu wa kazi kama ufinyanzi, uashi na uundaji wa zana za chuma.

14. Fafanua mbinu tano zilizotumika kuimarisha utawala wa kikoloni katika Tanganyika.

Utawala wa moja kwa moja – Wakoloni walitawala moja kwa moja kwa kutumia maafisa wa Kizungu ambao walikuwa na mamlaka yote juu ya wenyeji.

Utawala wa moja kwa moja kupitia machifu – Waingereza walitumia machifu wa Kiafrika kuendesha utawala wao kwa niaba yao, jambo lililowarahisishia kazi ya kuongoza bila gharama kubwa.

Matumizi ya Jeshi – Wakoloni walitumia majeshi yao kama askari wa Kikoloni ili kuzima upinzani wowote wa wenyeji dhidi ya utawala wao.

Elimu ya kikoloni – Wakoloni walitoa elimu ya msingi kwa Waafrika ili kuwafanya kuwa watumishi wao lakini bila kuwapa elimu ya utawala au maendeleo ya kisayansi.

Uenezaji wa dini ya Kikristo – Wamisionari walieneza Ukristo kama njia ya kuwafanya Waafrika kuwa watiifu kwa wakoloni na kuachana na tamaduni zao za asili.

SEHEMU C (Alama 30)
Jibu swali moja (1) kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

15. Fafanua hatua ambazo mwalimu anahitaji kufuata endapo atatumia Redio kama zana ya kufundishia somo la Jiografia.

Kwanza, mwalimu anapaswa kuchagua mada inayofaa na kuhakikisha kuwa kipindi cha redio kinachotumiwa kinaendana na malengo ya somo.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Pili, mwalimu anatakiwa kuwaandaa wanafunzi kabla ya kipindi cha redio kwa kuwaeleza mada inayotarajiwa kufundishwa na maswali ya msingi ya kufikiria kabla ya kusikiliza.

Tatu, wakati wa kipindi cha redio, mwalimu anapaswa kuhakikisha wanafunzi wanasikiliza kwa makini na kuchukua dondoo muhimu kwa ajili ya mjadala wa baadae.

Nne, baada ya kipindi cha redio, mwalimu anaweza kurudia kueleza mada kwa njia nyingine ili kuhakikisha uelewa mzuri wa wanafunzi.

Tano, mwalimu anatakiwa kufanya tathmini ya uelewa wa wanafunzi kwa kuuliza maswali au kuwapa kazi za kujadiliana kuhusu yale waliyosikia.

16. Tathmini faida za matumizi ya njia shirikishi katika kufundishia somo la Jiografia.

Njia shirikishi huwafanya wanafunzi kushiriki kikamilifu badala ya kusikiliza tu, jambo linaloongeza uelewa wa mada.

Njia hii husaidia kuboresha uwezo wa wanafunzi wa kufikiri na kutatua matatizo kwa sababu wanashirikiana kuchambua mada kwa kina.

Huwezesha kubadilishana mawazo kati ya wanafunzi, hivyo kuongeza uelewa wa pamoja kwa kutumia mifano mbalimbali kutoka kwa wenzao.

Hutoa nafasi kwa wanafunzi wenye uelewa mdogo kuuliza maswali na kujifunza kwa wenzao, jambo linalosaidia kupunguza tofauti za uelewa darasani.

Njia shirikishi husaidia wanafunzi kuwa na ujasiri wa kujieleza na kushiriki mijadala, hivyo kuimarisha uelewa wa Jiografia kwa kina.

Kipengele II: Historia

17. Eleza kwa kina faida tano za matumizi ya ziara kama mbinu ya kufundishia somo la Historia.

Ziara huwezesha wanafunzi kuona mambo halisi badala ya kuyasikia darasani pekee, hivyo kuongeza uelewa wao.

Huongeza shauku ya kujifunza kwa kuwa wanafunzi wanajihusisha moja kwa moja na vyanzo vya historia.

Huwasaidia wanafunzi kukumbuka mambo kwa urahisi zaidi kwa kuwa wanapata uzoefu wa moja kwa moja.

Hutengeneza fursa ya kuuliza maswali kwa wataalamu wa historia kwenye maeneo wanayoyatembelea.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Huimarisha uhusiano wa kijamii kwa kuwa wanafunzi hufanya kazi kwa pamoja na kushirikiana katika kujifunza.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA